

УДК 657:336.22

Малкіна Я. Д.

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО СТРУКТУРИЗАЦІЇ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ, ЩО СПЛАЧУЮТЬ БАНКІВСЬКІ УСТАНОВИ

У статті розглянуто наявні підходи та нові критерії класифікації податків та зборів, що сплачують банківські установи України, у контексті останніх змін податкового законодавства. Обумовлено доцільність виокремлення двох додаткових напрямів розподілу податків та зборів, що пов'язано з особливостями функціонування банків України. Обґрунтовано та згруповано класифікацію податків та зборів на основі системного підходу.

Ключові слова: податки та збори, аналіз та облік, банківські операції, класифікація, критерії.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку банківський сектор України характеризується небувалим рівнем трансформаційних змін. Так, за підсумками I півріччя 2016 р. статистика Фонду гарантування вкладів фізичних осіб інформує, що 72 банківські установи знаходяться у стані ліквідації; вісім – із тимчасовою адміністрацією, що є значним показником, ураховуючи кількість діючих банківських організацій. Порівняно з початком 2015 р. кількість банків – учасників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб скоротилася на третину, а саме із 161 до 108 од. [1].

Причин виникнення цього чимало: зміни податкового законодавства та процедур дотримання вимог розрахунку, коливання курсу валют, політичні фактори, зміни діяльності клієнтів банку – суб'єктів інших категорій інфраструктури ринку. Цікавими для нашого дослідження є розгляд та оцінка впливу на банківські установи змін нормативного регулювання податкового навантаження та його обліку.

Потреба в отриманні достовірної інформації, необхідності прийняття раціональних рішень напрямку залежить від правильної побудови організаційного механізму та процедур обліку, відображення податкових відрахувань та зборів банківськими установами та їх сплати. Успішна організація бухгалтерського обліку з відповідними критеріями відображення для класифікації відрахувань сприяє оптимальному й ефективному використанню ресурсів банку, кредитної установи та мінімізації витрат діяльності.

Дослідження економічних та змістовно оновлених правових засад нарахування та стягнення податків та зборів для банків України обумовлює актуальність дослідження класифікації операцій за такими розрахунками з метою спрощення ведення бухгалтерського та управлінського обліку в установі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблематики класифікації банківських операцій зустрічається в роботах таких науковців, як: О.В. Дзюблук [10], А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна [9], В.І. Капран, М.І. Кривченко, О.К. Коваленко, С.І. Омельченко [11], В.В. Вітлінський, Ю.І. Турянський, А.І. Крисоватий, А.М. Герасимович, В.А. Ющенко. Проблеми класифікації операцій банку в системі податкових розрахунків якщо і розглядалися, то лише стисло в контексті процедур ведення бухгалтерського обліку на більшості підприємств та інших суб'єктів господарювання. Науковці І.А. Волкова [5], Л.М. Кіндрацька [8], В.Б. Кириленко, В.Ф. Максимова, О.В. Артюх [4] досліджували та вдосконалювали класифікацію операцій банку по сплаті податкових зобов'язань за видами податку та зборів, групуючи їх відповідно до правил нарахування суми до оплати.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Постійність змін податкового законодавства диктує потребу перегляду критеріїв розмежування зобов'язань банку за податками та зборами перед бюджетом та окремого підходу в організації обліку податкових відрахувань до бюджету. Досвід попередників породжує лише базу загальних підходів до нових систем обліку з належними принципами, що потребують вивчення, узгодження, систематизації та вдосконалення відповідно до сучасних потреб розрахунків та організації в контексті змін законодавчих податкових норм.

Мета статті полягає у дослідженні та систематизації загальних підходів до класифікації і розмежування податків та зборів, що сплачує банківська установа, у контексті змін в податковому законодавстві. Основним завданням дослідження є побудова такої класифікації податкових відрахувань банків, яка б забезпечила теоретичну базу для покращення умов ведення бухгалтерського обліку та стабільної діяльності банківських установ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Бухгалтерський облік операцій за податковими розрахунками з бюджетом є складним механізмом, призначення якого полягає у забезпеченні своєчасного проведення відрахувань до бюджету від імені як самого банку, так і за розпорядженням клієнтів такого банку; наданні інформації щодо проведення таких операцій для систематизації, аналізу та прийняття управлінських рішень.

Класично прийнято поділяти банківські операції на активні та пасивні, відповідно до відображення операцій у балансі. Так, акумулювання коштів клієнтів, формування статутного капіталу, емісію боргових цінних паперів відносять до пасивних операцій, а надання кредитів та розрахунково-касові операції, операції з обслуговування матеріальних цінностей – до активних. Класифікація податків та зборів, що сплачують банки України, у розрізі типу операцій, за якими виникають податкові зобов'язання (активні чи пасивні), наведена за першим критерієм (1) на рис. 1 «Класифікація податків та зборів, що сплачують банки України, за критеріями».

Розгляд класифікації банківських операцій у системі податкових розрахунків України не обмежується лише класичним групуванням операцій за балансовим методом. Зупинимось на класифікації операцій українських банків у контексті подальших розрахунків за податками та зборами до бюджету країни. Відображення в обліку розрахункових операцій за податками і зборами ведеться з використанням Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України [2]. Документом передбачено розмежування таких

операцій у розрізі груп, що представлені за критерієм другим (2) (рис. 1).

На жаль, даний список не є вичерпним для належного обліку і не задовольняє потреби обліку таких операцій у контексті постійних змін податкового законодавства, а отже, потребує уточнень та вдосконалення. З іншого боку, така неповнота класифікації у Плані рахунків вимагає самостійної розробки системи відображення витрат за податковими зобов'язаннями з метою побудови облікової політики та управлінського обліку згідно з індивідуальними потребами банку.

Можливою є класифікація податків та зборів, що сплачує банківська установа, за їх видами. Належний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування наведено у кодифікованому нормативно-правовому акті норм права – Податковому кодексі України (далі – ПКУ) [3]. Розподіл операцій розрахунків із бюджетом за кожним із таких податків чи платежів, представлених законодавством, матиме громіздкий характер та є непотрібним, оскільки отримає ускладнення в облікових процедурах.

Перегляд попередніх підходів до поділу податкових відрахувань та зборів допоможе узагаль-

нити принципи обліку банківських установ за бюджетними розрахунками з метою збереження стабільності функціонування банків України.

Треба зазначити, що В.Ф. Максимова [4] класифікує відрахування банку до бюджету у розрізі сплати основних податків: податок на прибуток, податок на додану вартість, податок на доходи фізичних осіб; об'єднує розрахунки з місцевими бюджетами та окремо виділяє сплату єдиного податку, спрощеного податку фізичних осіб – підприємців.

І.А. Волкова [5, с. 175–184] досліджувала облік податкових розрахунків комерційних банків за трьома напрямками: податком на прибуток, податком на додану вартість, місцевими податками та зборами. Проте крім податку на прибуток та податку на додану вартість, до державного бюджету сплачується низка інших відрахувань, що мають бути згруповані окремо.

Адміністрування оподаткування в Україні здійснюється з різною періодичністю і характеризується широкою варіативністю щодо термінів сплати. Так, податок та додану вартість та податок на прибуток мають різні терміни сплати та особливості обліку. Розгалуження податків та зборів за терміном сплати представлене під критерієм (6) (рис. 1).

Критерій, №	• Перелік складників відрахувань
1. За балансовим методом	<ul style="list-style-type: none"> • податкові зобов'язання, що виникають за активними операціями банку • податкові зобов'язання, що виникають за пасивними операціями банку
2. За класифікацією, наведеною в Плані рахунків	<ul style="list-style-type: none"> • податок на прибуток • сплата податку на додану вартість • податок на землю • сплата інших податків та обов'язкових платежів
3. За класифікацією В.Ф. Максимова	<ul style="list-style-type: none"> • податок на прибуток • податок на додану вартість • податок на доходи фізичних осіб
4. За класифікацією І.А. Волкової	<ul style="list-style-type: none"> • податок на прибуток • податок на додану вартість • місцеві податки та збори
5. За типом складання	<ul style="list-style-type: none"> • авансові • фактичні
6. За періодичністю платежів	<ul style="list-style-type: none"> • щомісячно • щоквартально • щорічно • за вимогою
7. За справлянням податків та зборів у бюджет	<ul style="list-style-type: none"> • державні податки • місцеві податки
8. За функціями банку	<ul style="list-style-type: none"> • податки, сплачені банком-платником • податки, що сплачені банком - податковим агентом
9. За природою виникнення зобов'язань	<ul style="list-style-type: none"> • у розрізі клієнтів банку: за фізичними особами, банками-контгентами • за міжбанківськими операціями • за розрахунковими операціями з Національним банком України

Рис. 1. Класифікація податків та зборів, що сплачують банки України, за різними критеріями

Джерело: складено автором за даними [2–5]

Представлений ПКУ список видів податків та зборів обумовлює стягнення сплати попередньо і частинами на рахунок податку на майбутні потенційні прибутки або ж за результатами провадження діяльності, наприкінці звітного періоду, залежно від умов функціонування платника таких податків та зборів. До прикладу, податок на прибуток має сплачуватись авансовими внесками за майбутніми результатами щомісячно або щоквартально. Податковими або звітними періодами для податку на прибуток підприємств, окрім випадків п. 137 ПКУ, є календарні: квартал, півріччя, три квартали, рік. При цьому податкова декларація розраховується наростаючим підсумком. Хоча в окремих випадках, передбачених, зокрема, пп. 137.5 ПКУ, прибуток може оподатковуватись один раз на рік відповідно до отриманих результатів діяльності. Річний податковий (звітний) період устатковується для:

а) платників податку, які зареєстровані протягом звітного (податкового) року (новостворені), що сплачують податок на прибуток на підставі річної податкової декларації за період діяльності у звітному (податковому) році;

б) виробників сільськогосподарської продукції;

в) платників податку, в яких річний дохід від будь-якої діяльності (за вирахуванням непрямих податків), визначений за показниками Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) за попередній річний звітний (податковий) період, не перевищує 20 млн. грн. [3].

Іншими словами, відповідно до вимог функціонування банківської установи – платника податків ПКУ передбачена класифікація стягнення податків та зборів залежно від методів розрахунку зобов'язань: попередня сплата або авансові стягнення та сплата податку за фактичний звітний період (критерій 5, рис. 1).

Розглядаючи процедуру стягнення податків та зборів в Україні, важливо доповнити список поділом досліджуваних елементів за термінами сплати (за принципом періодичності, рис. 1 під критерієм 6) та класифікувати податкові зобов'язання залежно від органу влади, що відповідальний за їх стягнення, тобто за рівнем запровадження. Податкові платежі поділяють на загальнодержавні та місцеві. Місцеві податки, механізм справляння та порядок їх сплати встановлюються сільськими, селищними, міськими радами відповідно до наведеного переліку і в межах граничних розмірів ставок, установлених законами України. Суми місцевих податків (зборів) зараховуються до бюджетів місцевих рад народних депутатів. Класифікація відносно бюджетів сплати наведена під критерієм 7 на рис. 1.

Банківський сектор України делегований функціонувати як подвійний гравець у системі оподаткування України. Банківські установи виступають, з одного боку, юридичними особами, що на загальних підставах здійснюють платежі податків та зборів до бюджету. З іншого боку, вони є посередниками між іншими платниками до бюджету та державними податковими органами, беручи на себе обов'язки виконувати доручення платників щодо перерахування податків та зборів до бюджету. Так, Н.Г. Євченко [6, с. 72] пропонує досліджувати відрахування до бюджету безпосередньо за банківськими податковими зобов'язаннями окремо від операцій із перерахування податків та зборів від імені клієнтів таких установ. Тому, виконуючи подвійну функцію у процесі здійснення розрахунків із бюджетом, сукупність операцій комерційних банків України щодо сплати податків та зборів варто класифікувати за напрямками справляння платежів до бюджету: як платник податків та як податковий відповідальний агент (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика функціональних напрямів банківських операцій у системі податкових розрахунків [3]

Функції банку в податкових відносинах	Види податків та зборів згідно з ПКУ	
	Державні податки	Місцеві податки та збори
1. Платник податку	податок на прибуток; податок на доходи фізичних осіб; податок на додану вартість; екологічний податок; рентна плата; мито	єдиний податок; податок на майно; збір за місця для паркування транспортних засобів
2. Податковий агент	податок на доходи фізичних осіб	єдиний податок

Банк як платник податків здійснює розрахунки за податковими зобов'язаннями банків України за результатами своєї податкової діяльності, котра пов'язана з формуванням податкових баз та оптимізацією податкового навантаження; оцінкою податкових ризиків; розробкою облікової політики; підготовкою і поданням податкової звітності; контролем дотримання графіків податкових платежів; відносинами з податковими та контролюючими органами [6]. Виступаючи платником

податку, банк за результатами своєї діяльності сплачує: податок на прибуток; податок на доходи фізичних осіб; податок на додану вартість; екологічний податок; рентну плату; мито, єдиний податок; податок на майно; збір за місця для паркування транспортних засобів.

За ситуації, де банк виступає податковим агентом, об'єктом розрахунків є податкова діяльність інших суб'єктів оподаткування (клієнтів, працівників, акціонерів тощо). Податковий агент щодо податку на доходи фізичних осіб – це юридична особа (її філія, відділення, інший відокремлений підрозділ), самозайнята особа, представництво нерезидента – юридичної особи, які незалежно від організаційно-правового статусу та способу оподаткування іншими податками та форми нарахування (виплати, надання) доходу зобов'язані нараховувати, утримувати та сплачувати податок, передбачений ПКУ, до бюджету від імені та за рахунок фізичної особи з доходів, що виплачуються такій особі, вести податковий облік, подавати податкову звітність податковим органам та нести відповідальність за порушення його норм [4, с. 84]. Відповідно до пп. 168.1.5 п. 168.1 ст. 168 розділу IV Податкового кодексу України [3], якщо оподатковуваний дохід нараховується податковим агентом, але не виплачується платником податку, то податок, який підлягає утриманню з такого нарахованого доходу, підлягає перерахуванню до бюджету податковим агентом у строки, встановлені ПКУ для місячного податкового періоду, тобто не пізніше 30 календарних днів, наступних за місяцем нарахування доходу.

Таким чином, облік розрахунків за податковими зобов'язаннями банків України дає змогу говорити про функціональні категорії установ: платник та податковий агент (критерій 8 на рис. 1).

У процесі функціонування банківські установи ведуть діяльність із різними клієнтами, за результатами діяльності яких формуються розрахунки за податками та іншими зборами. Так, взаємозв'язки з контрагентами прийнято поширювати на п'ять напрямів роботи, що формують виплатити до бюджету країни: взаємозв'язки з іншими банками, з підприємствами та організаціями, із фізичними особами, Національним банком України та державними органами. Дане поширення дає змогу ввести новий критерій класифікації податкових зобов'язань комерційного банку залежно від природи виникнення таких витрат у розрізі об'єктів взаємодії (критерій 9 на рис. 1).

Висновки. У ході дослідження проаналізовано підходи, що запропонували дослідники І.А. Волкова [5] і В.Ф. Максимова [4]; відповідно до особливостей стягнення податків та зборів розмежували за типом, бюджетом і періодичністю сплати до бюджетів згідно з Кодексом; проаналізовано природу виникнення податкових зобов'язань у розрізі контрагентів і побудовано відповідну класифікацію. Окремо за функціональним критерієм ми класифікували операції банку щодо сплати зобов'язань за двома паралельними напрямками. Перший має розглядати банківську установу як платника податків у розрізі основних складників обов'язків, що передбачені Податковим кодексом України. Другий – обумовлюватиме операції, безпосередньо пов'язані з виконанням функцій податкового агента, та включатиме сплату єдиного податку та податку на доходи фізичних осіб.

Аналіз та систематизація загальних підходів до класифікації і розмежування податків та зборів, що сплачує банківська установа, свідчить про достат-

ній рівень варіативності. Вивчення нормативно-правової бази та презентована класифікація згідно з Планом рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України є недостатнім для задоволення потреб обліку банківських установ і вимагає доповнень. Представлена система класифікацій

податків та зборів, що сплачують банки України, допоможе розробити деталізовану структуру розрахунків за податковими заборгованостями банківської установи з бюджетом відповідно до характеристик діяльності та індивідуальних особливостей ведення бухгалтерського і податкового обліку.

Список використаних джерел:

1. Сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fg.gov.ua/pot-paying>.
2. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України та Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України : Постанова Правління НБУ № 280 зі змінами та доповненнями від 08.09.2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0918-04>.
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи : Закон України від 12.12.2014 № 71-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/71-19/para2#n2>.
4. Максимова В.Ф. Облік у системі оподаткування : [навч. посіб.] / В.Ф. Максимова, О.В. Артюх. – Одеса : ОНЕУ, Ротапринт, 2013. – 267 с.
5. Волкова І.А. Бухгалтерський облік у банках : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / І.А. Волкова, О.Ю. Калініна. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 520 с.
6. Євченко Н.Г. Оподаткування як фактор банківської діяльності / Н.Г. Євченко // Економіка: проблеми теорії і практики. – 2008. – Вип. 240. – Т. I. – С. 69–75.
7. Версаль Н.І. Особливості формування депозитних ресурсів банками України / Н.І. Версаль // Фінанси України. – 2009. – № 12. – С. 89–95.
8. Кіндрацька Л.М. Бухгалтерський облік у банках України : [підручник] / Л.М. Кіндрацька ; вид. 2-ге, доп. і перероб. – К. : КНЕУ, 2001. – 636 с.
9. Мороз А.М. Банківські операції : [підручник] / А.М. Мороз, М.І Савлук, М.Ф. Пуховкіна [та ін.] ; за заг. ред. А.М. Мороза ; 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2008. – 608 с.
10. Банківські операції : [підручник] / За ред. д.е.н., проф. О.В. Дзюблюка ; 2-ге вид. випр. і доп. – Тернопіль : Тернограф, 2013. – 668 с.
11. Капран В.І. Банківські операції : [навч. посіб.] / В.І. Капран, М.С. Кривченко, О.К. Коваленко, С.І. Омельченко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с.

Малкина Я. Д.

Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ К СТРУКТУРИЗАЦИИ НАЛОГОВ И СБОРОВ, УПЛАЧИВАЕМЫХ БАНКОВСКИМИ УЧРЕЖДЕНИЯМИ

Резюме

В статье рассмотрены существующие подходы и создание новых критериев классификации налогов и сборов, уплачиваемых банковскими учреждениями Украины, в контексте последних изменений налогового законодательства. Обусловлена целесообразность выделения двух дополнительных направлений распределения налогов и сборов, которые связаны с особенностями функционирования банков Украины. Обоснована и систематизирована классификация налогов и сборов на основе системного подхода.

Ключевые слова: налоги и сборы, банковские операции, анализ и учет, классификация, критерии.

Malkina Y. D.

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

CONCEPTUAL APPROACHES TO THE STRUCTURING OF TAXES AND FEES PAID BY BANKING INSTITUTIONS'

Summary

The article considers existing approaches and creating new criteria for the classification of taxes and payments paid by banks of Ukraine in context of recent changes in tax legislation. The author grounded feasibility to add two additional lines of taxes classification, due to the special characteristics of functioning of banks in Ukraine. Classification of taxes and duties based on a systematic approach is grounded and grouped.

Key words: taxes and duties, banking activities, analysis and accounting, classification, criteria.